

jaargang 37 - prijs € 5,40 - oktober 2006

6

De rechtsstaat

Maatschappij & Politiek

vakblad voor maatschappijleer

I N H O U D

- 5** De B van rechtsstaat
Kenmerken en dilemma's van de rechtsstaat
- 8** Grondwet als anker
Afshin Ellian over Grondwet, inburgering en vrijheid van meningsuiting
- 11** Rechtsongelijkheid in het civiel recht
Het burgerlijk recht als de achilleshiel van de rechtsstaat
- 14** Aan de slag met Hirsi Ali
De rechtsstaat in de les
- 18** Docent gewaarschuwd
De toegankelijkheid van Kennislink

R U B R I E K E N

- 3** Geknipt & geschoren
- 19** Grom
- 20** Lesmateriaal
Commissie Gelijke Behandeling
- 22** Recensies
*Het zijn net mensen
Focus op de maatschappij
Charisma*
- 29** NVLM
- 30** Signalementen

(Foto: Bert Spiertz)

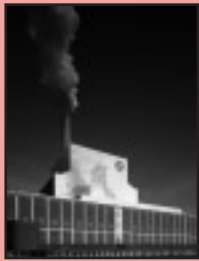
Redactioneel

Burger ben je niet, dat word je. Puur formeel beschouwd gaat dat voor de meesten min of meer vanzelf: als Nederlander hoef je alleen maar een leeftijdsgrens te passeren. Maar gebaseerd op de opvatting dat burgerschap meer behoort te behelzen dan alleen de formele bekleding met burgerrechten, wordt in toenemende mate van het onderwijs een bijdrage tot burgerschapsvorming verlangd. Die taak valt met name Maatschappijleer toe. Dat komt pregnant tot uiting in het nieuwe programma voor Maatschappijleer in de Tweede Fase. Rechtsstaat, Parlementaire democratie, Verzorgingsstaat en Pluriforme samenleving vormen de vier facetten (pijlers, domeinen, perspectieven... maak zelf uw keuze) van dat programma. Met andere woorden: kennis van de (grond-)wettelijke structuur en de dynamische driehoeksrelatie tussen burgers, pluriforme samenleving en staat staan, meer dan voorheen, centraal. Reden voor *Maatschappij & Politiek* om daar in een viertal themanummers aandacht aan te schenken. Dit is het eerste themanummer van die vier, dat voor een belangrijk deel aan de rechtsstaat is gewijd. Wat bieden we? Een algemene beschouwing over de aard van de rechtsstaat en de noodzaak die een stevige plaats in het (maatschappijleer-)onderwijs te geven. Een interview met de Leidse professor en publicist Afshin Ellian. Een kritische beschouwing over het civiele recht in Nederland en de ongelijkheid die daarin ligt besloten. Een poging om de opwinding over het paspoort van Ayaan Hirsi Ali te vertalen tot vruchtbare lessen over de rechtsstaat. Lesmateriaal. Afgezet tegen de rijkdom aan onderwerpen en stof tot discussie die het thema Rechtsstaat biedt niet veel misschien. Anderzijds heel wat, indien afgezet tegen de armoede die het Nederlandse politieke en publieke debat kenmerkt als rechtsstatelijke kwesties in het geding zijn.

Hans van der Heijde

School is geen bedrijf, leerling geen klant

Avonddocent
Wiskunde aan de
Hogeschool Fontys
en klokkenluider
Lex Straaijer kreeg
het voor elkaar dat
de Vereniging

Beter Onderwijs Nederland een meldpunt opende voor docenten die zich geïntimideerd voelen door het management. De moedeloze leraren die zich bij hem melden vloeien in zijn verbeelding samen tot een prototype: 'Hij houdt van zijn vak en is bevlogen (...) maar zijn vak werd hem, zo'n tien jaar geleden, afgepakt. Het werd gereduceerd tot een vaardigheid, of tot *content*, te vinden met een zoekmachine. Voortaan was hij een coach. Met zo min mogelijk *contacturen* moest hij zo veel mogelijk leerlingen aan een diploma helpen. Dat het niveau daardoor dramatisch daalde, verbaasde hem niet. Zijn geweten ging knagen: was het niet *zijn* verantwoordelijkheid dat kinderen iets opstaken Hij uitte zijn zorgen bij de directie. Die wees hem fijntjes terecht. Het onderwijsprogramma was de zorg van het management. Hij, ooit koning in zijn klaslokaal, was niet meer dan een uitvoerder. (...)

Nu de jongste onderwijsvernieuwingen – het vmbo, het Studiehuis – een sof zijn gebleken, haasten de partijen die voor de misbaksels verantwoordelijk waren (VVD, PvdA en D66), zich om het kind en de leraar aan hun borst te klemmen. Want dat kind gaat naar school, krijgt een baan, moet straks de kosten van de vergrijzing betalen (...) en met een kwart van de vmbo'ers die amper kunnen lezen en schrijven, en een vracht aan hoogopgeleiden die zichzelf hebben opgeleid, schiet het niet op met die kenniseconomie. Hun voorstellen komen neer op een grootscheepse restauratie: lerarensalarissen omhoog, de academicus

weer voor de klas, de mavo terug! Gelooft ze niet. De PvdA heeft zitten slapen toen de meest verwoestende vernieuwing, die van het competentiegerichte leren, stilzwijgend in het mbo en hbo en een groot deel van het voortgezet onderwijs werd doorgevoerd. Die vernieuwing werd niet gedecreteerd door de overheid, maar was een gevolg van de *autonomie* die minister van Onderwijs Van der Hoeven scholen gaf. Staatssecretaris Rutte voegde niet meer toe dan het fletse, klant-is-koning-idee van de leerrechten.

Een school is geen bedrijf, een leerling geen klant, een leraar geen verkoper. Alleen de onderwijsidealen van de SP en de ChristenUnie zijn nog niet door de opportunistische praktijk bevuild. (Bron: *de Volkskrant*, 9 september 2006)[MC]

Nederlandse scholieren presteren goed

Nederlandse kinderen presteren op school goed in vergelijking met hun leeftijdsgenoten in andere landen, ondanks het op een aantal punten

gebrekige Nederlandse onderwijssysteem.

Dat schrijft de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) in het rapport *Education at a Glance*. Dit is een jaarlijkse vergelijking van de schoolprestaties van leerlingen in de dertig geïndustrialiseerde landen die samen de organisatie vormen. De OESO signaleert daarnaast wel gebreken aan het Nederlandse onderwijssysteem. Zo leidt het relatief grote aantal schooltypen (vwo, havo, vmbo) tot grotere ongelijkheid tussen de beste en de slechtste leerlingen. Bovendien moeten Nederlandse leerlingen al relatief vroeg kiezen welk schooltype ze

gaan volgen, waardoor kinderen uit achterstandsgezinnen minder kansen krijgen.

Ook wordt Nederland bekritiseerd om het hoge aandeel leerplichtige leerlingen dat niet meer naar school gaat (ruim tien procent). Ondanks deze gebreken, wordt Nederland ook genoemd als positieve uitzondering: zelfs de zwakke leerlingen presteren volgens de OESO nog vrij behoorlijk.

Gemeten in aantal lessen, zitten Nederlandse kinderen van hun zevende tot hun veertiende jaar het langst op school van kinderen in alle onderzochte landen (meer dan 8.000 uur).

(Bron: *NRC Handelsblad*, 12 september 2006)[MC]

Leraar verdient niet slecht

Wat betreft de hoogte van lerarensalarissen doet Nederland het in internationaal opzicht niet slecht. Op de OESO-ranglijst (vergelijking van dertig geïndustrialiseerde landen) staat de Nederlandse leraar op een zevende plaats. In Nederland valt vooral op dat het salaris van een leraar in de bovenbouw

van het voortgezet onderwijs veel sneller stijgt dan dat van leraren in de onderbouw van de middelbare school of in het basisonderwijs. (Bron: *NRC Handelsblad*, 12 september 2006)[MC]

Wetboek krijgt jeugdeditie

Kinderen weten nauwelijks welke wetten er in Nederland gelden. Voor hen is speciaal een Wetboek voor Jongeren gemaakt. Het wetboek bestaat uit een papieren editie en een interactieve internetversie. Aan de hand van voorbeelden worden voor kinderen relevante wetten toegankelijk gemaakt, zegt de uitgever Don Akkermans, directeur van Lenthe Publishers. Het boek (meer dan driehonderd pagina's) is opgedeeld in een aantal thema's waaronder Veiligheid, Communicatie, Geld, Alcohol en Seks. Het idee ontstond naar aanleiding van een uitzending van

het *Jeugdjournaal*. Een leerlinge van groep acht kon een juridische vraag niet snel genoeg beantwoorden en vroeg zich af waarom er wel een kinderbijbel en een kinderencyclopedie is maar geen kinderwetboek. Het Wetboek richt zich op kinderen van 12 tot 18 jaar; docenten kunnen het gebruiken bij discussies over zaken die jongeren aangaan. Een speciaal in het leven geroepen jongerenpanel hield tijdens de totstandkoming van het wetboek de voortgang in de gaten.

(Bron: *Spits*, 5 september 2006)[LM]

Schoolboeken politiek correct

Wat leren middelbare scholieren over bijvoorbeeld immigratie, politieke stromingen, het milieu en de multiculturele samenleving? *HP/De Tijd* nam de proef op de som en onderwierp 41 schoolboeken die momenteel op vmbo, havo

en vwo in gebruik zijn aan een kritisch onderzoek.

Hoe leg je in een schoolboek uit wat in de politiek het verschil tussen links en rechts is? 'Rechtse partijen vinden sociale ongelijkheid niet zo'n probleem. Werklozen moeten niet teveel hun hand ophouden. Linkse partijen vinden dat de overheid iedereen zoveel mogelijk kansen moet geven. Niet iedereen kan op eigen kracht zichzelf onderhouden. De linkse partijen willen meer geld naar onderwijs, uitkeringen, zorg en de derde wereld'. Hoeveel scholieren zouden zich na het lezen van een dergelijke passage nog rechts durven noemen? (*Impuls Maatschappijleer*) Minstens zo tendentius is deze samenvatting van het partijprogramma van de VVD: 'De overheid moet niet zoveel willen regelen, vindt de VVD. Laat de mensen het zelf maar uitzoeken. Wie het zelf niet kan, heeft pech.' (*Blikopener, Maatschappijleer*).

Godzijdank zijn er ook nog fatsoenlijke politieke partijen, zoals de SP en GroenLinks. Die willen, anders dan de VVD, alleen maar leuke dingen voor de mensen: 'De SP en GroenLinks willen veel meer geregeld zien voor zwakke

groepen in de samenleving. De welvaart moet eerlijker verdeeld zijn. Dus bijvoorbeeld: goedkopere medische zorg, betere pensioenen. De rijkere moeten daar via belasting aan meebetalen. GroenLinks wil ook meer aandacht voor het milieu' (*Blikopener, Maatschappijleer*).

Politieke participatie, zo lezen we verder, kan op allerlei verschillende manieren vorm krijgen: 'Taarten in het gezicht van politici, ketchup over driedelig grijs, kogelbrieven bij het ontbijt: burgers zijn niet alleen actief in het stembokje.' (*Impuls, Maatschappijleer*).

Dat deze opvattingen zo nadrukkelijk in schoolboeken domineren is opmerkelijk en zorgwekkend, want dankzij het optreden van politici als Frits Bolkestein en Pim Fortuyn zijn veel politiek correcte dogma's in onbruik geraakt, maar kennelijk is het middelbaar onderwijs immuun voor deze ontwikkeling gebleven en lijken middelbare scholen musea waar het linkse gevoel uit de jaren zestig en zeventig wordt tentoongesteld.

(Bron: *HP/De Tijd*, 1 september 2006)

[Naast maatschappijleerboeken richtte het onderzoek zich ook op boeken voor Aardrijkskunde en Geschiedenis, CG].

De B van rechtsstaat

HANS VAN DER HEIJDE

Burgerschap moet in het onderwijs, en daarmee ook de rechtsstaat. Men is tenslotte alleen burger als men burgerrechten heeft en burgerrechten heeft men alleen in een rechtsstaat. Dat is het geval in Nederland, maar wat is dat eigenlijk: de rechtsstaat? Ter inleiding van dit thema-nummer van *Maatschappij & Politiek* over facetten van de rechtsstaat, een korte schets van kenmerken en dilemma's van de rechtsstaat en de pijlers onder het burgerschap dat het voortbestaan van een dergelijke staat mogelijk maakt.

Een rechtsstaat kenmerkt zich door rechten die burgers tegen de staat beschermen. Die rechten scheppen voor iedere burger een individueel domein, dat niet zonder meer door de staat mag worden betreden.

Dat domein is in beginsel voor ieder individu hetzelfde: voor de wet – dat wil zeggen: voor die rechten – is iedereen gelijk.

Het domein omvat meningen en de gebruikmaking van mogelijkheden tot

uiting daarvan, al of niet religieuze vormen van levensbeschouwing en het belijden daarvan, en het aangaan van georganiseerde verbintenissen voor het nastreven van politiek-maatschappelijke doelen. Het omvat ook particulier eigendom. Dat domein is krachtens die rechten tegen de staat beschermd, maar tegelijkertijd moet diezelfde staat dat domein tegen inbreuk ervan door anderen dan de staat beschermen.

Dilemma's en botsingen

Dat scheidt dilemma's. Bescherming door de staat kan gepaard gaan met aantasting van de rechten die bescherming tegen de staat moeten bieden. Preventief fouilleren mag dan nog als betrekkelijk onschuldig worden ervaren, en dat geldt misschien ook voor cameratoezicht op het publieke domein om straatcriminaliteit tegen te gaan, maar afluisteren en meelezen met (e-)mailverkeer en allerlei andere preventieve en repressieve maatregelen ter bezwering van terrorisme gaat al een gevaarlijke stap verder.

Soms botsen de grondrechten die dat privé-domein van de burgers omheinen. Het grondrechtelijk fundament onder gelijkheid blijkt niet zo stevig als het om de uitoefening van rechten op het terrein van religie – dat wil zeggen: de godsdienstvrijheid – gaat. In niet-orthodoxe kringen wordt de soep niet zo heet gegeten als het om de homofobe elementen van de geloofsleer gaat, maar wie wel recht in de katholieke, protestantse of islamitische leer wil zijn kan zich op zijn godsdienstvrijheid beroepen bij het buitensluiten (of erger) van homoseksuelen. Wat dan? Welk grondrecht moet prevaleren en waarom? Wordt van de staat actief ingrijpen verwacht, of moet deze zich, indachtig het rechtsstatelijk adagium, daar buiten houden?

Paradox

De uitoefening van het recht tot georganiseerd nastreven van politiek-maatschappelijke doelen stuit op grenzen als die doelen nu juist de opheffing van dat recht voor anderen inhouden. Het behoort tot de paradoxen van de democratische rechtsstaat dat van diens rechten gebruik kan worden gemaakt om naar vernietiging daarvan te streven. Moet die paradox worden opgeheven door middel van een inperking van die rechten en hoever mogen die beperkingen gaan?

Fatsoen

Denken is vrij en de vrijheid van meningsuiting moet garanderen dat de producten van dat denken, hoe stupide en verwerpelijk ook, aan de openbaarheid kunnen worden prijsgegeven, zonder dat de staat hindernissen opwerpt. O ja? Diezelfde staat wordt geacht in te grijpen als smadelijke, lasterlijke, opruiende, majesteitsschendende, terreurdaden vergoelijkende, racistische of nationaal-socialistische meningen worden geuit. Het feit dat de ene rechtsstaat daarin verder gaat

dan de andere en dat tegelijkertijd moderne communicatiemiddelen zich niet aan staatsgrenzen storen, maakt dergelijke wettelijke beperkingen in toenemende mate overigens tot dode letters.

Hoe dan ook stellen fatsoen en, met een nog ouderwets woord, zedelijkheid grenzen aan de vrijheid van meningsuiting. De vraag is dan *of* en, zo ja, *welke* rol aan de staat word toegekend voor de handhaving van elementaire regels van fatsoen en zedelijkheid.

Taken for granted?

Op zichzelf mag het een wonder heten dat ideeën die zich gedurende de Verlichting en de Engelse, Amerikaanse en Franse revoluties, tot rechten uitkristalliseerden in de kern onaangetast zijn gebleven. Ze hebben totalitair-ideologische aanvallen overleefd, zijn in ons deel van de wereld vrijwel vanzelfsprekend geworden en vormen in andere delen de voornaamste bron van inspiratie voor oppositie tegen dictatoriale regimes.

In die vanzelfsprekendheid schuilt ook een gevaar. Wat vanzelfsprekend is, is *'taken for granted'* en lijkt dus geen inspanningen tot behoud te eisen. Dat is echter een misverstand. De waan van de dag, schokkende incidenten en hun nasleep in de vorm van eisen tot gouvernementele daadkracht leveren keer op keer bewijzen dat maar weinigen de moeite nemen die eisen langs de rechtsstatelijke meetlat te leggen. Gelijkheid voor de wet? Kieperde menigeen, het Ministerie voor Vreemdelingenzaken en Integratie inclusief, overboord bij het voorstel om een hogere leeftijdseis aan buitenlandse huwelijkspartners van Nederlanders met Turkse of Marokkaanse afkomst met immigratieplannen te stellen; zonder nadenken over grondrechtelijke aspecten, want die staan daadkracht maar in de weg. Hetzelfde geldt voor het idee om voor misdrijven veroordeelden uit de allochtone hoek ook maar gelijk de extra straf van uitzetting op te leggen.

Pijlers onder burgerschap

De inspanning tot behoud van de rechtsstaat komt er in eerste instantie op neer dat men, bij alles wat men, politiek gesproken, wil en eist en bij alles wat

politici en vertegenwoordigers van de staat aan (voorstellen tot) regels presenteren, de rechtsstatelijke beginselen (ook) als criteria aanleggen. De belangrijkste voorwaarde daarvoor is dat men die beginselen kent en dat men beseft voor welke dilemma's men daarmee kan worden geplaatst. In feite vormt die kennis een van de pijlers onder burgerschap – *een* van de, want er zijn meer. De rechten van de rechtsstaat komen niet uit de lucht vallen, ze vloeien voort uit waarden, het kernachtigst geformuleerd tijdens de Franse Revolutie: 'vrijheid, gelijkheid en broederschap'. Elke generatie zal opnieuw moeten uitvinden hoe zij die waarden interpreteert, maar voor alle generaties geldt dat de aanvaarding ervan een verplichting schept; de verplichting om ervoor te zorgen dat de rechten die eruit voortvloeien door iedereen kunnen worden genoten. Wie zijn vrijheid van meningsuiting koestert, aanvaardt de verantwoordelijkheid voor die vrijheid van de ander. Wie de vrijheid heeft om zijn mening te uiten, moet de ander laten uitpraten. Besef van die waarden en van de verantwoordelijkheden die ze met zich meebrengen zijn eveneens pijlers onder burgerschap.

Doorgeleerd, maar niet begrepen

Zoals gezegd, kenmerkt de rechtsstaat zich door rechten die de burgers tegen de staat beschermen. Die rechten staan in de Grondwet. Een grondwet is in eerste aanleg dus een wet die de bewegingsvrijheid van de staat – en niet die van de burgers! – aan banden legt. Daarover bestaat althans in Nederland nogal eens misverstand, ook onder burgers die hebben doorgeleerd. 'Dan moet Artikel 1 misschien maar worden geschrap't', zei Pim Fortuyn naar aanleiding van commotie over zijn kritiek op de *cultuur van de islam*, in de kennelijke veronderstelling dat Artikel 1 – het gelijkheidsartikel – zulke uitingen verbodt. Recenter is het pleidooi van Tweede Kamerlid Geert Wilders voor het opnemen in de Grondwet van een artikel dat zegt dat Nederland in de *judeo-christelijk-humanistische traditie* is gegrondvest. Los van de vraag wat voor monstrum dat is en ook los van de vraag wat met een dergelijk artikel wordt beoogd, blijkt hieruit in elk geval een misverstand over wat de Grondwet eigenlijk is en doet.

Geen h meer, maar wel b

Als kennis van de rechtsstatelijke beginselen en besef van de verantwoordelijkheden die ze met zich meebrengen pijlers onder burgerschap vormen en als bovendien blijkt dat daarover tot op beroepsniveau allerlei misverstanden bestaan, dan moet men wel concluderen dat hier niet alleen een belangrijke rol voor het onderwijs is weggelegd, maar ook dat die rol wel een soufleur kan gebruiken.

Vroeger hadden we de hbs. Die *h* konden en kunnen we missen, maar die *b*, die moet opnieuw worden opgericht. Waarmee overigens niet een terugkeer naar het pre-mammoetwettelijke onderwijs is bedoeld, maar wel het inzicht dat burgerschap moet worden geleerd. Dat is een algemene opdracht aan het onderwijs als geheel en een specifieke opdracht aan het vak Maatschappijleer. Die laatste opdracht is wat anders dan de boodschap van de laatste drie kabinetten om besef van normen en waarden aan te brengen en je snoepwikkelt voortaan in de prullenbak te gooien in plaats van op straat. Dat is ook belangrijk, maar niet de kwintessens van burgerschap. ■

Grondwet als anker

GERARD VAN ROSSUM

Tegen het einde van het *paarse* bewind begon de houding van vanzelfsprekendheid tegenover de eigen rechtsorde zich te wreken. In rap tempo was Nederland immigratieland geworden, waarin een groot deel van de burgers geen enkele ervaring of affiniteit met een rechtsstaat had. Dit roept de vraag op wat al die verschillende mensen op dit grondgebied met elkaar bindt. Rond de eerste officiële Nederlandse Naturalisatiedag sprak *Maatschappij & Politiek* met hoogleraar en publicist Afshin Ellian over de ankerfunctie van de Nederlandse Grondwet: een **pleidooi**.

In een traditioneel immigrantenland als de Verenigde Staten dienen nieuwkomers hun eigen brood te verdienen, de taal te leren en de inhoud van de grondwet te begrijpen. Nieuwbakken Amerikaanse staatsburgers krijgen hun staatsburgerschap tijdens een officiële ceremonie voor een rechtbank, tijdens welke zij ook een eed van loyaliteit aan het land afleggen. Ook Nederland kent sinds kort een moment waarop nieuwe Nederlanders op formele wijze welkom worden geheten, nadat zij hebben aangetoond kennis te hebben van het land en zijn normen en waarden. Hierbij dient echter te worden aangetekend dat Nederland wel worstelt met de verdediging van waarden en grondslagen.

Afshin Ellian denkt dat Nederland het zich bezinnen op zijn eigen grondslagen jarenlang heeft verwaarloosd.

Rampzalig

Nederland heeft een nieuw ankerpunt nodig, stelt Ellian. Religieuze of ideologische ankers, zoals christendom, liberalisme en socialisme werken eerder als gevaarlijke splijtzwam dan als bindmiddel en zijn onverenigbaar met de democratische rechtsstaat. Het is evenwel echt rampzalig gebleken dat gemis maar te laten doorzien en de nieuwe landgenoten vrijblijvend, zonder eisen, te laten binnenstromen, zoals Nederland de afgelopen dertig jaar heeft gedaan. Zo leven hier nu Turken die niet weten wat

Professor dr. Afshin Ellian is als hoogleraar Sociale Cohesie, Burgerschap en Multiculturaliteit verbonden aan de Universiteit van Leiden en is publicist. Hij schrijft ondermeer columns in NRC Handelsblad en NRC Next.

Professor Afshin Ellian

godsdienstvrijheid inhoudt, Marokkanen die de vrijheid van meningsuiting niet begrijpen en Antillianen die niet beseffen hoe belangrijk hier het Wetboek van Strafrecht is.

Als ankerpunt zou de Grondwet kunnen dienen. Hierin staan alle burgerschaps- en samenlevingsprincipes verwoord. Aan dat nuchtere, bruikbare geschrift, waaronder Nederland prima functioneert, moet veel meer symboolwaarde worden toegekend. De Grondwet is te weinig gepropageerd, omdat er tot aan de immigratie min of meer stilzwijgende overeenstemming over de grondslagen van ons land en zijn geschiedenis was of scheen te zijn.

Naast het uitdragen van de Grond-

wet is ook burgerschapsvorming als vak hard nodig, niet alleen in het voortgezet onderwijs, maar ook op de basisschool en voor nieuwkomers, zij het in verschillende vormen omdat het om verschillende doelgroepen gaat. Daarnaast zou 5 mei niet alleen een Dag van de Vrijheid, maar ook een Dag van de Grondwet moeten zijn. Tijdens de laatste Bevrijdingsdagen is wel de nadruk op Artikel 1 gelegd, maar Ellian pleit voor een viering van de Grondwet als zodanig; tenslotte heeft Nederland met de bevrijding zijn soevereiniteit terugkregen, is de Grondwet weer gaan functioneren en is deze nadien met de Universele Rechten van de Mens aangevuld.

Grondrechten

De bekroning van de burgerschapsvorming voor nieuwkomers, de naturalisatie, hoeft niet op spectaculaire Amerikaanse wijze te gebeuren. Dat past hier niet, maar dat onverschillige, per post toesturen van het naturalisatiebesluit is wel het andere uiterste. Het Nederlanderschap moet worden gevierd; men moet beseffen wat het inhoudt en erin geloven.

Volgens Ellian hoeft over vijftien jaar niet in ieders boekenkast een exemplaar van de constitutie te staan, maar het is wel duidelijk dat de Grondwet zowel in politiek als in praktisch opzicht steeds belangrijker wordt. De meeste politieke strijdpunten van de afgelopen vier, vijf jaar speelden zich rond de grondrechten af: vrijheid van godsdienst, vrijheid van meningsuiting, de verhouding tussen grondrechten en terrorismebestrijding.

Zo is het voor immigranten belangrijk te weten dat in Nederland vrijheid van meningsuiting heerst. Ze kunnen en mogen hun medeburgers weliswaar niet zelf de mond snoeren, maar ze moeten beseffen dat ze ook niet van de overheid kunnen eisen dat die dat voor hen doet.

De vrijheid van meningsuiting is een recht, maar impliceert tegelijk ook de plicht om bijvoorbeeld andere mensen met uitingen niet vals te beschuldigen.

Godsdienstvrijheid houdt niet alleen in dat alle godsdiensten zijn toegestaan, maar ook dat iemand ongestraft van geloof mag veranderen. Als moslims dat intern verbieden handelen ze in strijd met de Nederlandse Grondwet, aldus Ellian.

Fortuyn

Pim Fortuyn stond vierkant achter het gelijkheidsbeginsel zoals dat in Artikel 1 van de Grondwet is verwoord: 'Iedere ingezetene wordt voor de wet in gelijke omstandigheden gelijk behandeld'. Waar Fortuyn tegen waarschuwde was het non-discriminatiebeginsel,

helemaal niet thuishoorde.

Het non-discriminatiegebod had in Nederland een atmosfeer geschapen waarin niemand meer iets negatiefs over allochtonen of asielzoekers durfde op te merken. De vrijheid van meningsuiting werd in de praktijk zo sterk ingeperkt, dat de problemen rond integratie niet

De vrijheid van meningsuiting werd in de praktijk zo sterk ingeperkt, dat de problemen rond integratie niet eens konden worden benoemd, laat staan opgelost.

dat hij in strijd met de vrijheid van meningsuiting vond. De Verenigde Naties hebben in 1964 in het kader van de apartheidbestrijding de lidstaten aanbevolen een non-discriminatiegebod in hun grondwetten op te nemen, maar in alle landen die dat hebben gedaan is het in juridisch opzicht een problematisch artikel gebleven.

Racistische en seksistische beledigingen zijn al in het Wetboek van Strafrecht geregeld, die horen helemaal niet in de Grondwet thuis. De Amerikanen hebben het artikel dan ook principieel buiten de Grondwet gehouden.

De opvatting van Fortuyn is ook bij de grootste rechtsgeleerden terug te vinden. Het is naar de mening van Ellian een schande dat het Fortuyn-debat van zulk laag niveau was en alleen de bedoeling had om hem zwart te maken, om hem in een hoek te drukken waarin hij

eens konden worden benoemd, laat staan opgelost. Dat is de patstelling die Fortuyn heeft doorbroken. Afshin Ellian is overigens wel voor handhaving van het discriminatieverbod in het Wetboek van Strafrecht, waar het ook thuishoort; anders zijn er geen wapens meer tegen bijvoorbeeld religieuze leiders die haat zaaien of die vinden dat homoseksuelen gedood moeten worden. De grens van de vrijheid van meningsuiting moet blijven liggen bij het propageren of toepassen van geweld. ■

*Het burgerlijk recht als de achilleshiel
van de rechtsstaat*

Rechtsongelijkheid in het civiel recht

WOLTER BLANKERT

Bij de rechtsstaat gaat het niet alleen om de relatie tussen burgers en overheid. Zeker zo belangrijk is de rol die de staat speelt bij de bescherming van die burgers tegen elkaar. Dat komt in extreme mate naar voren in landen waar anarchie en dus volstrekte willekeur heerst, zoals in Somalië en Irak. Daarmee vergeleken is er in Nederland niets te klagen. De grootste rechtsongelijkheid doet zich echter binnen het civiel recht voor, stelt Wolter Blankert in deze **beschouwing**.

De Hinderwet die het onmogelijk maakt dat een fabriek met stampende machines zich naast u vestigt, biedt geen soelaas als uw buurman met een geavanceerde geluidsinstallatie meer decibellen produceert. Met de waarborgen die de staat u tegenover een al te ijverig politieapparaat biedt, schiet u niets op als uw collega er behagen in schept u gewapend met een honkbalknuppel bij het van verduurzaam hout vervaardigde tuinhek op te wachten.

In beide gevallen staat u sterk, omdat het inbreuken op de Strafwet betreft. Daarom kunt u de politie

bellen. Die hoort vervolgens uit te rukken en de wetsovertreders in de kraag te vatten. Als de politie dergelijke meldingen negeert of u ernstig adviseert vanwege de te verwachten represailles geen klacht in te dienen, gaat het om een ernstige inbreuk op de rechtsstaat.

Rijdende rechter

Aan grotere willekeur bent u overgeleverd als u een gewoon conflict met een medeburger heeft, waaraan de Strafwet niet te pas komt. Kenmerk van een rechtsstaat zou moeten zijn dat u uw recht vlot en soepel kunt halen. Het meest courant zijn

Gerechtelijke procedure buiten bereik van leraar (foto: Hollandse Hoogte)

conflicten met de burens en ruzies over betalingen. Zo kan het zijn dat u bij terugkeer van een buitenlands verblijf van enkele jaren ontdekt dat uw huis een kamer kleiner is geworden. De burens aan wie u de zorg voor uw woning had toevertrouwd, hebben een scheidingwand doorgebroken en de deur van de betrokken kamer naar uw overloop dichtgemetseld. Alles ziet er prima uit en over getuigen beschikt u niet. De vers gepleisterde muur loopt wat vreemd, maar dat was een avontuurlijke streek van de moderne architect, volgens de vertrouwenuitstralende buurman. Zo wordt het een civiele zaak; u beweert dit, de buurman dat, kortom: geen zaak voor de politie. Als voorbeeld van de afhandeling van zo'n civielrechtelijk conflict tussen burens heeft u mogelijk de televisierubriek *Rijdende rechter*

voor ogen. De betrokken partijen leggen hun conflict voor aan een wijze rechter. Die doet na een half uur uitspraak en klaar is Kees. In een rechtsstaat zou het min of meer zo toe moeten gaan, maar de praktijk is anders. De partijen bij de *Rijdende rechter* zijn verstandige mensen. Zij verplichten zich neer te leggen bij de uitspraak van de gratis scheidsrechter. Het meest opvallende verschil met een echte civielrechtelijke zaak is dat er geen advocaten aan te pas komen. Bij zaken van enig gewicht stelt de wet het inhuren van een advocaat verplicht. Dat voorschrift stamt uit de middeleeuwen toen de gewone man niet kon lezen of schrijven. In een proces werden en worden stukken in verschillende termijnen uitgewisseld. De schrijfkunst is vandaag de dag tamelijk wijd verbreid, maar voor de beheersing van het

vaak onbegrijpelijk juridisch jargon blijft men op een advocaat aangewezen.

Klassenjustitie

Die wettelijke eis heeft in de hand gewerkt dat het burgerlijk recht in hoge mate een zaak van klassenjustitie is. Uitsluitend door het verplichte gebruik van een advocaat is procederen peperduur en ligt daardoor buiten het bereik van iemand met een leraarsalaris (die evenmin voor rechtsbijstand in aanmerking komt). Alvorens een proces aan te gaan is het daarom verstandig het inkomen en het vermogen van de tegenpartij correct in te schatten. Als dat een veelvoud van het uwe betreft, kunt u beter meteen bakzeil halen. Een eventuele overwinning zal veelal met een faillissement, laat staan een nederlaag, gepaard gaan.

In theorie kunt u alle kosten op de verliezende partij verhalen, maar de praktijk is vaak anders.

Het meest effectieve wapen van de rijkere partij is het rekken van de procedure. De wet biedt daarvoor schier eindeloze mogelijkheden. Ligt er dan eindelijk (na jaren) een uitspraak, dan biedt het hoger beroep de uitgelezen kans om u de financiële genadeklap toe te dienen. De advocaten van beide partijen werken daar uit volle overtuiging aan mee. Hun enige belang is immers het gaande houden van de procedure, omdat zij per uur worden betaald. Winst of verlies speelt daarbij geen rol. Dat betekent niet dat advocaten bewust zo corrupt zouden zijn dat zij de procedure nodeloos rekken. Het is meer een onlosmakelijk onderdeel van de juridische cultuur geworden.

Eigen belang

Er zijn drie passende antwoorden op dit euvel van volstrekte rechtsongelijkheid tussen partijen met uiteenlopende financiële reserves. In de eerste plaats bestaat het principe van *'no cure, no pay'*, waarbij een advocaat alleen wordt betaald als hij wint, kortom: als hij een prestatie levert. In de Verenigde Staten is dit de gangbare praktijk. Enerzijds werkt dit in de hand dat u een juist beeld van uw winstkansen krijgt. Nu is het aantrekkelijk voor een advocaat bijna altijd 'wel iets in uw zaak te zien', ook als u feitelijk kansloos bent. Verblind door uw gelijk als u bent, kunt u dat zelf doorgaans niet beoordelen. Anderzijds hebben beide partijen er zo belang bij de procedure zo kort mogelijk te houden. Uit puur eigen belang heeft de juridische wereld

– die uitstekend in de politiek is vertegenwoordigd – het wettelijk verbod op deze aanpak altijd te vuur en te zwaard verdedigd. De laatste jaren is er voorzichtig en op kleine schaal mee geëxperimenteerd tot minister van Justitie Piet Hein Donner er zijn banvloek over uitsprak. Hij heeft zijn volle gewicht en bevoegdheden gebruikt, zo men wil misbruikt, om de protectie van zijn eigen juridische kaste te bestendigen. Zijn motivering, gericht op het belang van een zorgvuldige procedure, raakte kant nog wal. Vanzelfsprekend zijn er ook nadelen aan *'no cure, no pay'* verbonden, maar het ging slechts om het toestaan van deze mogelijkheid, naast de gangbare uurloonvergoeding. De opstelling van het kabinet is des vreemder omdat het op alle andere terreinen de concurrentie hartstochtelijk propageert. In de tweede plaats zou burgers kunnen worden toegestaan hun eigen proces te voeren. In het bestuursrecht (de burger tegenover de overheid) werkt dit uitstekend. De stukken zonder het juridisch jargon winnen doorgaans aan duidelijkheid en originaliteit; overigens tot grote onvrede van het advocatendom, waarvan de lobby heeft bereikt dat dit recht de laatste jaren is ingesnoerd. In de derde plaats zou kunnen worden gedacht aan het afsluiten van een goede rechtsbijstandverzekering, al moet daarbij niet de illusie worden gekoesterd daarmee de vrijheid te verwerven om naar hartelust te kunnen gaan procederen. Toch blijft het een vreemde zaak dat men een verzekering moet afsluiten om rechtsgelijkheid binnen de rechtsstaat te verkrijgen. ■

Aan de slag met Hirsi Ali

COEN GELINCK

Kenmerkend voor het nieuwe maatschappijleerprogramma is dat het een globaal karakter heeft; docenten hebben dus veel vrijheid om hun lessen zelf inhoud te geven. In deze **lessug-gestie beschrijft Coen Gelinck hoe hij over het domein **Rechtsstaat** een lessenserie zou ontwerpen, in de hoop u op **weg naar 2007** nog een extra handvat te bieden.**

De aanleiding voor dit themanummer over de rechtsstaat is het nieuwe maatschappijleerprogramma dat in 2007 op havo en vwo wordt ingevoerd¹. Het programma is uit vier domeinen opgebouwd: Rechtsstaat, Parlementaire democratie, Verzorgingsstaat en Pluriforme samenleving. Daarnaast krijgt het

vak een andere benaderingswijze dan het huidige Maatschappijleer 1 en door het globale karakter meer vrijheid voor de docent. Maar teveel vrijheid is ook niet fijn. Docenten zoeken toch naar handvatten om een dergelijk nieuw programma op poten te zetten. Uit de lesmethoden kunt u vooralsnog geen inspiratie halen, omdat de meeste auteurs de nieuwe boeken nog moeten afronden. Wel heeft Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) een voorbeelduitwerking van het nieuwe maatschappijleerprogramma gepubliceerd² waarmee u wellicht uw voordeel kunt doen en biedt Coen Gelinck – met dank aan Ayaan Hirsi Ali – u een handreiking.

Hirsi Ali als vraagstuk

Ook in het nieuwe programma moeten leerlingen in staat zijn een

Citaten uit *Regels zijn regels*

Dorien Pessers: 'Dat regels regels zijn, daar zit natuurlijk een bepaalde waarde in opgesloten, maar in zijn algemeenheid geldt dat zeker niet zo. Zeker als je de rechtsontwikkeling bekijkt, met name na de Tweede Wereldoorlog. Dan zie je dat de regels en wetten die we hebben steeds naar hun strekking, naar de geest van de wet moeten worden geduid en aan de beginselen van zorgvuldigheid, redelijkheid en billijkheid, moeten worden getoetst. Bij Verdonk krijg je de indruk dat "regels zijn regels" gewoon een bepaalde techniek is, een mechanische wetstoepassing is (...)'

Paul Witteman: Maar regels zijn er toch, in de regel, om mensen tegen de willekeur van de overheid te beschermen?

Pessers: 'Jazeker, dat is natuurlijk een heel belangrijk goed. Maar als je regels alleen maar mechanisch toepast en helemaal abstraheert van wat in het concrete geval rechtvaardig en zorgvuldig is, dan creëer je onrechtvaardigheden. (...) De minister beroept zich op rechtszekerheid, maar levert het individu dat het betreft uit aan rechtsonzekerheid.

(...) En als je je met Hirsi Ali identificeert – en iedere Nederlander identificeert zich met degenen die zijn zoals wij, namelijk optimaal ingeburgerd – ja, dan denk je natuurlijk *deep down*: als deze willekeur wordt toegepast, dan zal het mij ook kunnen overkomen.'

(Bron: *Regels zijn regels*, Dorien Pessers & Paul Witteman in gesprek over de daadkracht van Rita Verdonk. Uitgeverij Balans, Amsterdam 2006, ISBN 90-5018-810-9)

Ayaan Hirsi Ali, voor een goed debat in de klas (foto: Europese Unie)

concreet maatschappelijk vraagstuk te analyseren. Mijn lessenserie wordt rondom de 'affaire-Hirsi Ali' opgebouwd. Dit is een bruikbaar maatschappelijk vraagstuk omdat het veel aandacht in de media heeft gehad. Veel leerlingen zullen zich de Tweede Kamerdebatten over het paspoort van Ayaan Hirsi Ali herinneren, en hopelijk plaatsen de makers van *Teleblik* (www.teleblik.nl) op korte termijn een aantal spannende beelden uit deze debatten op hun internetpagina. De introductie van deze kwestie in de klas zal in elk geval niet saai zijn: de Tweede Kamer en minister Rita Verdonk van Integratie en Vreemdelingenzaken gaan door tot in de kleine uurtjes, VVD-vice-premier Gerrit Zalm moet achter zijn televisie vandaan komen om tekst en

uitleg te geven, Verdonk zet Hirsi Ali onder druk om een schuldverklaring te ondertekenen en minister-president Jan Peter Balkenende laat zich ontvallen dat de verklaring nodig was omdat ook minister Verdonk met de oplossing moest kunnen leven.

Regels zijn regels

Volgens de benaderingswijze van het nieuwe vak moeten leerlingen de relatie tussen het maatschappelijk vraagstuk en *een* van de kennisdomeinen aannemelijk kunnen maken. Een link tussen de affaire-Hirsi Ali en de domeinen Parlementaire democratie of Pluriforme samenleving is gemakkelijk te leggen, maar in *dit* geval gaat het om een verband tussen de affaire-Hirsi Ali en het domein

Rechtsstaat. Ze kunnen daarbij informatie uit kranten of van internet gebruiken, maar ook het boekje *Regels zijn Regels* is een prachtige bron. Het doet verslag van een gesprek tussen Dorien Pessers, hoogleraar Rechtstheorie, en Paul Witteman in het programma *Buitenhof* op 21 mei 2006. In het kader op pagina 14 vindt u een aantal citaten uit dat gesprek. De leerlingen zullen in elk geval concluderen dat de affaire-Hirsi Ali

aan belangrijke beginselen van de rechtsstaat raakt, zoals gelijkheid voor de wet en bescherming tegen willekeur van de overheid. De vraag of deze beginselen in de affaire-Hirsi Ali zijn geëerbiedigd, is voer voor een uitgebreid debat in de klas. Daarna zouden leerlingen aan de slag kunnen met een opdracht over deze kwestie. De opdracht *Benaderingswijze* (zie kader) is opgebouwd uit de elementen van de benaderingswijze van *Maatschappij-*

leer – nieuwe stijl. (Op elke vraag volgt een korte toelichting, die niet voor de leerlingen, maar voor de lezer van *Maatschappij & Politiek* is bedoeld.)

Rechtsstaat

In deze opdracht zijn de eindtermen uit het domein Rechtsstaat nog nauwelijks aan bod gekomen. Dit domein kent drie subdomeinen. Het derde subdomein – de vergelijking van de Nederlandse rechtsstaat met

Opdracht – Benaderingswijze

Beantwoord de volgende vragen:

1. Zijn in de affaire-Hirsi Ali belangrijke waarden van de rechtsstaat in het geding?

Mogelijke waarden: gelijkheid (als een Iraans gezin niet mag liegen in de asielprocedure, dan mag een Tweede Kamerlid dat ook niet), rechtvaardigheid (zie Pessers) en vrijheid (als we de vrijheid van meningsuiting willen beschermen is het ontnemen van Nederlanderschap aan Ayaan Hirsi Ali wellicht het verkeerde signaal).

2. Welke groepering en instellingen zijn bij dit maatschappelijk vraagstuk betrokken?

De benaderingswijze noemt hier geen individuen, maar het ligt voor de hand om naast het kabinet en bijvoorbeeld de VVD ook minister Rita Verdonk en Ayaan Hirsi Ali bij deze opdracht te betrekken.

3. Welke belangen hebben deze actoren?

Hirsi Ali heeft in elk geval belang bij een Nederlands paspoort, maar bij andere actoren moet je misschien iets langer naar een mogelijk belang zoeken. Gesuggereerd werd dat de lijsttrekkerverkiezing bij de VVD invloed had op het gedrag van Verdonk, en ook bij D66 moest de lijsttrekker natuurlijk nog worden gekozen. Duidelijk is verder dat de oppositiepartijen belang hadden bij een kabinetscrisis.

4. Vanuit welke waarden kijken de actoren naar de samenleving?

Een bijzonder moeilijke vraag. Voor de minister en haar ambtenaren was duidelijkheid een belangrijke waarde. Daarnaast speelt voor hen het principe 'gelijke monniken, gelijke kappen' een belangrijke rol. Vanuit welke waarden Hirsi Ali handelde is moeilijker te achterhalen. Zij heeft zelf met de minister over de situatie van Taida Pasic gebeld, dus zouden we kunnen denken aan een waarde als solidariteit. Voor sommige collega-Kamerleden speelde de waarde *riendschap* een rol.

5. Welke aanpak staan zij voor?

Uit de uitingen van de actoren in deze kwestie is dat heel goed te destilleren. De kunst is natuurlijk om hierbij een relatie met de waarden en belangen van de verschillende actoren te leggen.

6. Over welke machtmiddelen beschikken de actoren en is er in dit opzicht ongelijkheid tussen hen?

Een interessante vraag. De minister heeft formeel de beslissingsbevoegdheid, maar dat wil niet zeggen dat zij ook meer macht heeft. Hirsi Ali had media-aandacht, medestanders in het kabinet en de Tweede Kamer, en ze kon ook op steun uit bijvoorbeeld de Verenigde Staten rekenen.

7. Is er beleid ontwikkeld door de overheid? En zo ja, welke politieke opvattingen zijn hierin te herkennen?

Er is beleid ontwikkeld. Het uiteindelijke besluit was: Hirsi Ali mag blijven omdat ze volgens het Somalische naamrecht ook de naam van haar grootvader mag gebruiken. Hieruit blijkt dat het beleid ongewijzigd is, asielzoekers mogen nog steeds niet over hun naam liegen. Tegelijkertijd blijkt ook dat de Kamer de consequenties van dit beleid in het individuele geval Hirsi Ali niet wilde accepteren.

8. Welke rol spelen de massamedia in de beeldvorming over dit maatschappelijk probleem.

Voor het beantwoorden van deze vraag heb je aan een les niet genoeg: de hele affaire begon met een documentaire van *Zembla*, en de herhalingen van de felle discussie over het e-mailadres van Hirsi Ali tussen Femke Halsema en minister Verdonk zijn niet te tellen.

9. Wat is de relatie tussen dit maatschappelijk vraagstuk en sociale ongelijkheid en de sociale cohesie in de samenleving?

De havo-leerlingen hoeven alleen op de vraag naar de sociale ongelijkheid te antwoorden, vwo-leerlingen moeten ook de sociale cohesievraag kunnen beantwoorden. Duidelijk is volgens mij dat deze affaire de sociale cohesie niet heeft bevorderd. In de VVD en in de samenleving als geheel leidde de discussie tot grote verdeeldheid. Grote kans dat de havo-leerlingen dat ook begrijpen.

10. Beargumenteer je eigen standpunt over deze kwestie.

Als de leerlingen vraag 1 tot en met 9 hebben beantwoord kunnen zij hier al een groot aantal argumenten noemen.

Opdracht – Rechtsstaat

1. Welke beginselen van de rechtsstaat spelen een rol bij de affaire-Hirsi Ali?
2. Welke rechten en plichten brengt het Nederlanderschap met zich mee?
3. Leg uit hoe in deze affaire de beginselen van de rechtsstaat op gespannen voet staan met de manier waarop de uitwerking wordt ervaren.
4. Wat is – volgens veel tegenstanders van minister Verdonk – in deze affaire een verschil tussen recht en rechtvaardigheid?
5. Leg uit op welke manier verschillende omgevingsfactoren in deze affaire een rol speelden.

die van andere landen – laat ik hier even buiten beschouwing. Het eerste subdomein gaat in op rechten en plichten die met de rechtsstaat en met de beginselen van de rechtstaat samenhangen. De belangrijkste grondbeginselen zoals de gelijkheid voor de wet en bescherming tegen de willekeur van de overheid kwamen al wel aan bod in de opdracht *Benaderingswijze*. Uit de affaire kunnen leerlingen echter ook leren dat rechten en plichten vaak met elkaar samenhangen: de rechten die aan het Nederlanderschap zijn verbonden, zijn voor asielzoekers aan de plicht om de waarheid te spreken gekoppeld.

In het tweede subdomein wordt op de praktijk van de rechtsstaat ingegaan. Volgens de eindtermen moeten leerlingen kunnen weergeven wat de spanning is tussen de beginselen van de rechtsstaat en de praktijk zoals die door groepen burgers wordt ervaren. In de affaire-Hirsi Ali dreigt de toepassing van het beginsel ‘gelijkheid voor de wet’ te leiden tot de inname van het paspoort van een Tweede-Kamerlid. Veel burgers en Kamerleden ervaren dat als zeer onrechtvaardig. Daarnaast gaan de eindtermen in op de invloed van omgevingsfactoren op de stabiliteit van de rechtsstaat. Volgens mij waren de lijsttrekkerscampagne in de VVD en de reacties van buitenlandse

media in deze affaire omgevingsfactoren van invloed op de vormgeving van de praktijk van de rechtsstaat. Het gaat wat te ver om te zeggen dat deze omgevingsfactoren tot instabiliteit van de rechtsstaat hebben geleid, hoewel PvdA-voorman Wouter Bos over de afgedwongen schuldverklaring van Hirsi Ali verklaarde dat die ‘irrelevant, moreel laakbaar en rechtsstatelijk volstrekt ongepast’ was. Ten slotte gaat dit subdomein in op het verschil tussen recht en rechtvaardigheid. Als mijn leerlingen de opdracht over de rechtsstaat (zie kader) ook nog maken weet ik zeker dat ze het hele domein Rechtsstaat onder de knie hebben. Zijn er nog vragen? ■

Noten

1. De eindtermen van het nieuwe vak Maatschappijleer zijn te vinden in de handreiking Maatschappijleer en Maatschappijwetenschappen op www.slo.nl. Als u ‘Handreiking Maatschappijleer’ invult komt u waar u wilt wezen.
2. Deze voorbeelduitwerking met de titel *Wat is Nederland voor een land?* is te vinden in de leermiddelendatabase van de Community Maatschappijleer: <http://leermiddel.digischool.nl/vo>.

Docent gewaarschuwd

RADBOUD BURGSMMA

Kennislink is een project in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) om wetenschappelijke informatie door middel van heldere en concrete teksten voor een breed publiek toegankelijk te maken. Wat de *Kennislink*-internetpagina voor de docent Maatschappijleer en Maatschappijwetenschappen zo interessant maakt zijn de rijk gevulde rubrieken gedrags- en maatschappijwetenschappen, aldus Radboud Burgsma in deze **introdactie**.

Kennislink maakt nieuwsgierig

'Waarom doet Kennislink dit allemaal? Leerlingen in het voortgezet onderwijs moeten voor het maken van werkstukken informatie verzamelen. Zoeken met gewone zoekmachines levert weliswaar een groot, maar lang niet altijd betrouwbaar aanbod op. Op Kennislink is uitsluitend betrouwbare informatie te vinden. Alle informatie is al inhoudelijk gecontroleerd, terwijl ook al zoveel mogelijk links naar andere, betrouwbare sites zijn gelegd. Als in internationaal verband over het broeikas-effect wordt vergaderd, rapporteert Kennislink niet alleen over het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen, maar schenkt het ook aandacht aan de gevolgen van klimaatverandering op het gebied van landbouw, volksgezondheid, verkeer en industrie. Daardoor biedt Kennislink *meer*. Kennislink geeft niet alleen informatie die de gebruiker op dat moment wil weten, maar nodigt deze ook uit tot verder zoeken. Vandaar het motto: Kennislink maakt nieuwsgierig!' (Bron: *www.kennislink.nl*, rubriek: 'Over Kennislink')

De internetpagina *www.kennislink.nl* leest als een populairwetenschappelijk jeugdmagazine. Leerlingen zullen smullen, niet in de laatste plaats omdat de artikelen in een begrijpelijke taal zijn geschreven en zoveel informatie bieden (met bronvermelding en multimediafragmenten), dat ze worden uitgedaagd om verder te lezen. *Kennislink* kan daardoor een dankbare bron voor de vervaardiging van een werkstuk zijn. Wanneer u als docent eigen schrijftuur van uw leerlingen verlangt, dan zullen zij hier en daar enige taal- en spelfouten moeten invoegen om de presentatie van kopiëren en plakken

als eigen werk geloofwaardig te maken. U bent gewaarschuwd.

Rubrieken

Per vak- of leergebied is een groot aantal artikelen verzameld die goed in de lessen zijn te gebruiken: op de pagina van Maatschappijwetenschappen staat bovenaan de rubriek *In het nieuws*, gevuld met actualiteiten, in de rubriek *Dossiers* is een groot aantal artikelen geplaatst en naast *Dossiers* is er een rubriek *Artikelen*. Het verschil tussen deze laatste twee is niet meteen duidelijk. Qua lay-out en inhoud is er weinig verschil. Het zou een goed idee zijn om voor het leergebied

www.kennislink.nl

Deze internetpagina is geschikt voor: vmbo-t, havo en vwo. Indien u op de mailinglist wil komen te staan kunt u zich met een e-mail aanmelden op *nieuws@kennislink.nl* (onder vermelding van 'Aanmelden' in de onderwerpregel) en ontvang elke week een overzicht van het laatste nieuws uit de wetenschap, nieuwe artikelen en wat er deze maand in de bladen staat.

Maatschappijwetenschappen de artikelen, gegroepeerd onder de rubriek *Dossiers* onder te verdelen in de invalshoeken van Maatschappijleer (politiek-juridisch, sociaal-economisch, sociaal-cultureel en eventueel de veranderingsoptiek). Daarmee wordt het geheel overzichtelijker en herkenbaarder voor leerlingen ten behoeve van hun Maatschappijleer-/Maatschappijwetenschappen-activiteiten.

Artikelen

Elk artikel (en dossier) wordt door een samenvatting voorafgegaan. Een aantal samenvattingen heeft het karakter van een introductie. De artikelen zijn helder en concreet en worden goed door beeldmateriaal ondersteund. Elk artikel besluit met een aantal links naar verdere informatie en verwante internetpagina's. Ik heb deze pagina aan mijn favorieten toegevoegd en me voor de nieuwsbrief aangemeld. Ik beveel u deze internetpagina graag aan en raad u aan hetzelfde te doen. ■

'Kennisslink is meer dan een *portal site* alleen. Kennisslink heeft eigen inhoud, zoals artikelen die door correspondenten uit de wetenschap zelf zijn geschreven. Een deskundige redactie rapporteert over het laatste nieuws uit de wetenschap en illustreert dat ook aan de hand van beeld en multimediafragmenten. Daarnaast bevat Kennisslink een grote hoeveelheid artikelen uit populair wetenschappelijke bladen, tijdschriften en webpublicaties. Al deze informatie is snel en eenvoudig te vinden door middel van een ingenieus zoekstelsel.'

(Bron: www.kennislink.nl, rubriek: 'Over Kennisslink')

(Foto: Koen van Rossum)

Machteloos testosteron

Van Marokko tot China wordt het Westen door een halve maan van boze jongemannen ingesnoerd. Boos zijn ze, permanent boos op iedereen, zelfs op elkaar, maar bovenal op ons, westerlingen. Is het de demografische druk? Is het rancune? Onbewuste boosheid op hun eigen godsdienst, die ze wijsmaakt dat ze heersers zijn, terwijl ze machteloos moeten toezien hoe de voorspoed uitblijft, ondanks de olie? Ze eisen ons respect, die rusteloze mannen, terwijl ze ons ten diepste verachten. Zozeer haten ze onze decadentie dat ze desnoods zichzelf opblazen om ons te straffen. Het is dat ze Freud afdoen als een goddeloze, decadente jood, anders zouden zij dit paradoxale gedrag als zelfhaat kunnen duiden.

Wie overigens noemt wie hier decadent? Gaan wij tussen goudservies in paleizen liggen luiere zodra we geld hebben? Onze jongemannen zijn ook rusteloos, maar wel veel efficiënter. Eigenhandig overwinnen ze elke economische crisis. De magere jaren die achter ons liggen zijn overbrugd door de hardwerkende jongemannen van onze eigen halve maan: de *Bible Belt*, die van Zeeland tot Overijssel de *decadente* Randstad insnoert. De gereformeerde jongemannen daar hebben die vijf jaar stug doorgewerkt, hun bijbelbelt een gaatje strakker, maar ze hebben het overleefd en ons land erbovenop geholpen. Zulk arbeidsethos, kom daar maar eens om bij hun chagrijnige, lichtgeraakte tegenhangers. Kees Broere (*de Volkskrant*, 24 augustus 2006) verwacht dat het zelfmoordterrorisme ophoudt zodra de hype eraf is. Van nature kiest elk mens, uiteindelijk, voor het (eigen) leven. Maarten 't Hart (*HP/De Tijd*, 1 september 2006) wijt die bloedige boosheid aan een overmaat aan testosteron. Ook dat gaat ooit over, als ze tijd van leven krijgen tenminste.

Grom

Commissie Gelijke Behandeling

In de Grondwet staat dat alle mensen in gelijke gevallen gelijk moeten worden behandeld. Discriminatie is dus verboden. In wetten, zoals de Algemene Wet Gelijke Behandeling, staat beschreven welke maatregelen in geval van discriminatie kunnen worden genomen als toch sprake is van discriminatie. De Commissie Gelijke Behandeling behandelt klachten van burgers, die zich in bepaalde situaties gediscrimineerd achten.

Opdracht

Deze opdracht zet leerlingen op de stoel van de Commissie Gelijke Behandeling (CGB). De bedoeling is dat ze aan de hand van een praktijkvoorbeeld bepalen of er al dan niet sprake is van discriminatie om daarna gezamenlijk tot een uitspraak en een advies te komen.

De leerlingen werken aan de hand van een stappenplan en moeten allereerst hun casus goed lezen. Vervolgens definiëren zij in kleine groepen het probleem en de standpunten van de betrokken partijen. Daarna bestuderen

de leerlingen Artikel 1 van de Grondwet en geven ze aan waarom in hun ogen in het onderhavige geval wel/geen sprake van discriminatie is geweest. Ze onderbouwen hun oordeel met argumenten. De uitspraken worden klassikaal besproken.

Setting

Het spreekt meer tot de verbeelding wanneer elke groep als eenechte commissie in het lokaal plaatsneemt. Zorg voor een goede opstelling van de tafels en kondig de *zitting* officieel aan en af. Het is natuurlijk uiterst waardevol om de uitspraken, argumenten en adviezen van de groepen met die van de echte Commissie Gelijke Behandeling te vergelijken.

Quiz

De opdracht maakt gebruik van *E-Quality*, dat zichzelf afficheert als kenniscentrum voor emancipatie in de multiculturele samenleving. Op de internetpagina www.e-quality.nl staat een quiz over klachten die door de Commissie Gelijke Behandeling zijn behandeld. U kunt uw leerlingen deze onlinequiz laten maken. Voor de door ons besproken opdracht kunt u de quiz gebruiken om cases aan te ontlenu. De quiz biedt bij het onderdeel discriminatie steeds een beschrijving van de klacht en een samenvatting van de uitspraak van de Commissie Gelijke Behandeling. Op de internetpagina staan tevens tips en suggesties voor andere opdrachten rond dit thema.

U vindt de quiz via www.e-quality.nl/e-quality/discriminatie/index.htm.

Matthijs van Waveren

Artikel 1 van de Grondwet:

'Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook, is niet toegestaan.'

Helaas komt discriminatie toch voor. Mensen die vinden dat ze in bepaalde gevallen worden gediscrimineerd, kunnen een klacht bij de (onafhankelijke) Commissie Gelijke Behandeling indienen. Deze commissie onderzoekt de klacht en doet uitspraak.

Opdracht

Vandaag is jouw groepje de Commissie Gelijke Behandeling. Er is een klacht ingediend door iemand die vindt dat hij/zij werd gediscrimineerd. Jullie gaan onderzoeken of die klacht terecht is en doen daarover voor de hele klas een goed beargumenteerde uitspraak.

1. Bestudeer het praktijkvoorbeeld.

Beantwoord de volgende vragen na overleg binnen je groepje en schrijf de antwoorden op.

2. Wat is precies het probleem?
3. Wie zijn er direct bij het probleem betrokken?
4. Wat zijn de meningen van de betrokkenen over dit probleem?

Ga pas verder met de volgende stappen als jullie geen vragen over 2 t/m 4 hebben.

5. Bestudeer Artikel 1 van de Grondwet.
6. Overleg met je groep of er in het behandelde geval sprake is van discriminatie. Bedenk goede argumenten waarom wel/niet.
7. Schrijf de uitspraak van je groep op. De uitspraak moet onderstaande punten bevatten.
 - Is er sprake van discriminatie?
 - Door wie/van wie?
 - Argumenten waarom jullie dit vinden.
 - Een advies aan de betrokkenen over wat ze aan de hand van de uitspraak moeten doen.

Kloof in het Midden-Oosten

HANS VAN DER HEIJDE

Nadat Joris Luyendijk zijn lezers in zijn eerste boek *Een goede man slaat soms zijn vrouw* hun beeld over de islam liet aanscherpen, gaat de voormalig Midden-Oosten-correspondent in zijn nieuwste boek nader in op de kloof tussen beeld en werkelijkheid van het Midden-Oosten.

Vijf jaar lang was Joris Luyendijk buitenlandcorrespondent in het Midden-Oosten voor *de Volkskrant*, *NRC Handelsblad*, *Radio 1 Journaal* en het *NOS Journaal*. In zijn boek *Het zijn net mensen* kijkt hij terug en probeert hij antwoorden te vinden op de vraag waarom het Westen zulke vertekende beelden en opvattingen over de Arabische wereld krijgt voorgeschoteld. Hij probeert voelbaar te maken wat het betekent in een dictatuur of in bezet gebied te leven. De rol van de media neemt hij kritisch onder de loep, zichzelf – per slot van rekening ook deel van het mediacircus – niet sparend.

Grappen

Mensen in Arabische landen worden met antiwesterse sentimenten en anti-semitische propaganda doordeesemd. 'De coupletten verschillen, maar het refrein is in de Arabische dictaturen hetzelfde: "Iedereen is tegen ons"'. Dat wordt er bij gewone Arabieren via media en onderwijs vanaf hun jeugd in geramd, dus verwacht niet dat zij pro-westers zijn. Misschien willen ze af van hun dictatuur, maar hun is nooit iets anders verteld dan dat achter de grenzen een nog veel grotere dreiging ligt: het Westen'. Maar ook in het Westen draait de propagandamachine volop, met als gevolg een vertekend beeld van de Arabische wereld.

In Syrië verbaast Luyendijk zich erover dat Arabieren wel degelijk grappen kunnen maken: 'Waar had ik Arabieren moppen kunnen zien tappen? Mijn beeld van de Arabische wereld kwam uit Hollywoodfilms, geschiedenisboekjes en het nieuws, en daar figureerden Arabieren vrijwel alleen als terroristen, oversekste oliesjeiks, scanderende massa's anonieme slachtoffers; niet het soort mensen waarmee valt te lachen'.

Joris Luyendijk, **Het zijn net mensen. Beelden uit het Midden-Oosten**, Uitgeverij Podium, Amsterdam 2006, ISBN 90-5759-316-5, 224 pagina's, prijs € 18

Problemen

Luyendijks boek bestaat uit drie delen. In het eerste deel beschrijft hij de problemen waar hij in de Arabische wereld als beginnend Midden-Oosten-correspondent tegen aanloopt.

Hij ontdekt dat de correspondenten hun nieuws vooral van de internationale persbureaus en hun netwerken betrekken. Persbureaus melden nieuws bij de redacties van bij hen aangesloten kranten en televisiestations en redacties geven correspondenten ter plaatse opdracht over het nieuws te rapporteren. Een groot probleem daarbij is dat Arabische staten dictaturen zijn en de media onder staatstoezicht staan. Het gevolg is dat correspondenten bij de persbureaus alles over het nieuws lezen en verder voornamelijk elkaars bron zijn. Buiten de informatie van officiële regeringswoordvoerders halen ze weinig tot niets uit de landen waar ze als correspondent zijn gevestigd. Kortom: zelfbestuiving als nieuwsgaring.

Filters

Dat is begrijpelijk: in dictaturen kunnen correspondenten hun werk niet fatsoenlijk doen. Luyendijk spreekt van *filters* die hem sterk beperken om ter plekke nieuws te vergaren: angst van mensen om te praten, gebrek aan cijfers/statistieken en mogelijkheden om bronnen te checken, over zijn schouder meekijkende *gidsen* (geheime dienst), kwetsbaarheid van de bronnen – voor wie kritiek uiten gevaarlijk is en die je dus moet beschermen – verregaande corruptie en wanbestuur (geen visum kunnen krijgen en alleen met behulp van connecties en smeergeld ergens kunnen komen) en niet in de laatste plaats het filter van de westerse afnemers. Laatstgenoemden blijken voor lang niet alles belangstelling te hebben, zoals de schrikbarende aantallen verkeersdoden in sommige Arabische landen.

Bin Laden

Opmerkelijk is wat Luyendijk over de doelstellingen van Osama bin Laden schrijft. Het Westen schildert hem af als een Arabische variant van Adolf Hitler en extremist die roept dat *zijn* waarheid *de* waarheid is. 'Maar Bin Ladens verhaal had een derde dimensie en die haalde nauwelijks de westerse media. Westerse regeringen steunen al decennialang de belangrijkste Arabische dictaturen met geld, wapens en inlichtingen, met name Saoedi-Arabië en de Golfstaten, Egypte, Jordanië, Tunesië en Algerije. Naar die westerse inmenging verwees Bin Laden in elke video en zijn boodschap was in twee woorden samen te vatten: "rot op". Er was ook een langere versie en die ging ongeveer zo: "Moslims zijn arm en zwak omdat wij door dictators worden onderdrukt en uitgebuit. Jullie westerlingen steunen die dictators. Als we jullie aanvallen, drijven we een wig tussen de dictators en jullie. In elk geval vestigen we de aandacht van gewone moslims op de steun die hun onderdrukkers uit het Westen krijgen. Dan komen de dictators ten val en kunnen wij aan de wederopbouw van ons gebied beginnen".'

Palestijns-Israëlish conflict

In het tweede deel gaat Luyendijk in op het Palestijns-Israëlish conflict. Hij is dan gevestigd in Israël en woont een jaar in Oost-Jeruzalem, waar hij met vernederingen en onderdrukking van de Israëlish bezettingsmacht kennismaakt.

Ook hier manipuleren overheden de media. 'In Gaza ging ik naar een flat van zes verdiepingen die net door Israël was gebombardeerd. Ik sprak met omwonenden en nabestaanden, en zocht naar invoelbare illustraties van clichés als *wanhoop* en *verbijstering*. Een vrouw vertelde dat ze steeds bedacht dat ze de wasmachine nog moest laten repareren. Maar dan besefte ik: "die ligt onder het puin. Net als mijn man". Bingo, prachtige quote en terwijl ik me uit de voeten maakte, zag ik iemand gloednieuwe babykleertjes onder het puin leggen, voor de cameraploegen die eraan kwamen.'

De zeer professionele en geoliede propagandamachine van Israël wint het steeds van het povere optreden van de Palestijnen in de media. Luyendijk vindt dat het hem niet is gelukt een genuanceerd beeld van het conflict te scheppen. Hij interviewde veel Palestijnen, maar door de pro-Israël-mentaliteit in Nederland en de vaak veel te korte uitzendtijd op de televisie, kon hij alleen (en incidenteel) in kranten achtergrondverhalen en analyses kwijt.

Media

Het derde deel opent met 'Nieuwe poppetjes, bekende touwtjes' en eindigt met 'There's money in the flag'. Dit korte, meer beschouwende deel gaat op de vaste patronen van de westerse Midden-Oostenpolitiek en de wijze waarop westerse en Arabische media daarover berichten: de op reclamespots lijkende filmbeelden van CNN over de precisiebombardementen van de Golfoorlog, respectievelijk de afgrijselijke beelden van verminkte burgers en doodgeschoten Iraakse soldaten met witte vlaggen in hun handen: 'Op zulke momenten zag ik de kloof tussen Oost en West dieper worden, niet omdat we zo van elkaar verschillen, maar omdat we een radicaal ander beeld van de wereld krijgen voorgeschoteld. Avond aan avond zagen gewone Arabieren radeloze Irakezen wier familie net aan stukken was gereten, ledematen door elkaar heen, alles kwijt. Dan hoorden ze de Amerikaanse president triomfantelijk en met het oog op de volgende verkiezingen over de overwinning opscheppen, een vraag over *collateral damage* wegwuivend.'

Maatschappijleer

Is dit boek bij Maatschappijleer te gebruiken? Ja, Joris Luyendijk schrijft zonder grote woorden en in, voor de meeste leerlingen, begrijpelijke taal. Indien iemand een werkstuk moet maken over (aspecten van) het Midden-Oosten of over de media of dictatoriale toezichthouders op de media als beeldvormers, *casu quo* vervormers, dan raad ik aan dit boek aan te raden! ■

Pleidooi voor verdraagzaamheid

LIEKE MEIJS

Zoals gebruikelijk worden in de maand november vier nieuwe uitzendingen van de serie *Focus op de maatschappij* uitgezonden. In deze nieuwe *Teleac/NOT*-serie over reclame, de rechtbank, geloof en samenlevingsvormen staat verdraagzaamheid centraal.

Was het in het verleden nog zo dat docenten Maatschappijleer die vergeten waren de uitzendingen op te nemen, wanhopige oproepen voor videobanden deden; nu zijn op de internetpagina www.eigenwijzer.nl/focus alle programma's te zien. Er hoeft dan ook niet langer met de hele klas op hetzelfde moment naar de videoband worden gekeken; iedere leerling kan nu zelf op de eigen computer het programma bekijken, als hij/zij zo ver is.

De uitzendingen roepen echter wel erg veel discussie op: accepteer je het als je vader met een nieuwe zwarte vriendin thuiskomt, durf je ervoor uit te komen dat je naar de kerk gaat en laat je je door je vriendengroep beïnvloeden? Misschien is het toch een idee om ouderwets met de hele klas tegelijk kijken en er stevig over door praten.

Zonder reclame geen Google

De opzet van de vier afleveringen is voor de trouwe *Focus*-gebruiker bekend. De ervaring van een jongere staat centraal en is de rode draad in het programma. De benaderingswijze van Maatschappijleer wordt vertaald in vragen die elke aflevering terugkeren: 'Wat vindt de samenleving?', 'Wie heeft er (geen) belang bij?', 'Wat vindt de overheid?', 'Hoe ging het vroeger', 'Hoe is dit in andere landen?' en 'Wat vind jij?'.

In elke aflevering maken leerlingen kennis met een beroep dat met het thema samenhangt.

De aflevering *Reclame werkt* brengt de dominante rol van reclame in het leven van jongeren in beeld. De hoofdpersoon Linda kan al deze verleidingen niet het hoofd bieden en raakt in de schulden.

Afgewisseld met vele voorbeelden van reclame krijgen leerlingen

informatie over de methoden die reclamemakers gebruiken: muziek, humor, vergelijking, beroemdheden en overdrijving. Ook het ideaalbeeld dat reclame laten zien komt aan bod.

De huidige Nederlandse samenleving kan niet zonder reclame, zo is ook de boodschap, anders zouden er geen omroepen kunnen bestaan, zouden er geen gratis *Metro's* en *Spitsen* meer zijn en zou ook Google niet meer bestaan. De keerzijde van deze medaille komt in deze aflevering minder in beeld: dat er via reclames zoveel *gebakken lucht* wordt verkocht, dat we denken magerder, knapper en gezonder te worden van producten die deze belofte niet waarmaken, dat er mensen zijn die via brievenbusstickers laten weten niet met reclamefolders te willen worden bestookt, dat mensen hun telefoon laten blokkeren voor nummers die slechts producten willen verkopen en dat er met het per inwoner aan reclame bestede geld (600 euro) toch ook heel andere mooie dingen kunnen worden gedaan.

Een discussie met leerlingen over de vraag of ze voor of tegen reclame zijn (zie opgave 3 van het werkblad kader/gemengd/theoretisch) zal echter niet veel opleveren. Daarvoor zijn jongeren al hun leven lang teveel door reclame geïndoctrineerd.

(Bron: Focus op de maatschappij)

Waarom worden mensen opgesloten?

Aflevering 14 gaat over de rechtbank en geeft antwoord op de vraag waarom we mensen opsluiten. Leerlingen moeten na het zien van de aflevering in staat zijn om de rollen en taken binnen het rechtssysteem te beschrijven, om uit te leggen wat de doelen van straffen zijn en hoe het Nederlands rechtssysteem is geregeld. De rechtbank bevat veel ingewikkelde informatie die gestructureerd en overzichtelijk voor de leerlingen in beeld wordt gebracht. Een docent heeft bij een klassikale uitleg veel meer tijd nodig om Trias Politica, resocialisatie, seponeren en het verschil tussen misdrijf en overtreding uit te leggen. Beelden spreken meer aan... en leerlingen willen ondertussen ook nog weten hoe het Sandra vergaat.

Ook al staat het niet bij de doelstellingen genoemd, de aflevering wil zeker ook leerlingen voor het kwaad behoeden. Voorlichting door *Delinquentie en samenleving*, in deze aflevering ook in beeld gebracht, beoogt dat in elk geval wel.

Leerlingen voelen snel mee met iemand die berouw toont, en blijven minder lang volhouden dat gevangenen net hotels zijn als een ex-delinquent uitlegt nooit meer te kunnen verdragen dat er een deur achter hem op slot gaat. Een mooie aflevering... alleen jammer van het 'fuck you' en 'kutwijf'.

Gezocht: God

Maatschappijleer heeft zich als taak gesteld om leerlingen op hun rol in de pluriforme samenleving voor te bereiden. Leerlingen anderen laten accepte-

ren, vormt daar de basis voor. Aflevering 15 en 16 van deze reeks beogen beide dit doel. De ene aflevering vanuit begrip voor andere godsdiensten, de andere vanuit begrip voor andere samenlevingsvormen.

Vooroordelen en discriminatie ten opzichte van geloof staat in aflevering 15 (Gezocht: God) centraal. Met het laten zien van de overeenkomsten van en niet de verschillen tussen de drie grote godsdiensten, is de toon van de aflevering gezet. Op een overtuigende integere wijze praten de getoonde gelovigen over hun godsdienst. De kern ligt in de levensvragen die mensen zich stellen en de antwoorden die ze in godsdiensten zoeken.

Hopelijk heeft de uitleg van fundamentalisme effect op de leerlingen. Rondom de herdenking van 11 september 2001 vertellen veel moslims over de impact ervan op hun leven. Maatschappijleer zal daar nog menig les aan moeten besteden en de aflevering *Gezocht: God* kan hier een uitstekende bijdrage aan leveren.

Twee vaders: geen geldproblemen

De historische invalshoek die bij het thema Samenleven is gekozen levert leerlingen zeker een andere kijk op samenleven op. Dat mensen tegenwoordig eigen keuzen kunnen maken om wel of niet te gaan trouwen of daarna te gaan scheiden, weten leerlingen wel, maar niet waarom dat vijftig jaar geleden veel moeilijker was.

In deze aflevering passeren de complexe samenlevingsvormen in Nederland allemaal de revue. Het is voor leerlingen vaak wel bekend maar het is toch

anders als Lotte van 14 jaar vertelt hoe het is om door twee vaders te worden opgevoed. Geldproblemen kent ze niet, want twee vaders hebben samen meer geld, maar dat andere mensen het niet accepteren is moeilijk.

De verhaallijn in deze aflevering is pittig. Raymond woont bij zijn vader, die verliefd wordt op een Surinaamse/Antilliaanse vrouw met twee dochters. Tot overmaat van ramp zijn zijn vrienden ook nog racistisch. Veel problemen dus in *een* verhaallijn. Het verhaal neemt wel een lichtvoetige wending als de drie kinderen gezamenlijk besluiten ervoor te zorgen dat de relatie misloopt. Ook voor deze aflevering geldt dat het een pleidooi voor verdraagzaamheid is. ■

Tips voor docenten

Tip 1 – Neem de vier programma's op

2 november: *Reclame werkt* (programma 13)
9 november: *De rechtbank* (programma 14)
16 november: *Gezocht: God* (programma 15)
23 november: *Samen leven* (programma 16)

De programma's beginnen om 9.45 uur. De vier afleveringen worden achter elkaar uitgezonden op donderdag 18 januari 2007 om 10.00 uur. Alle programma's worden uitgezonden op Nederland 2.

Tip 2 – Bekijk pagina 5 van de docentenhandleiding.

Daar staan per gebruikte maatschappijleermethode tips op welke hoofdstukken uit het boek de afleveringen van *Focus* aansluiten. De uitzendingen kunnen voor het hele schooljaar worden ingepland.

Indien *Thema's* van Essener voor Maatschappijleer 1 wordt gebruikt, dan kan programma 13 bij het hoofdstuk 'Invloed van de media' worden ingevoegd, programma 14 bij het hoofdstuk 'Drugscriminaliteit', programma 15 bij het hoofdstuk 'Discriminatie' en programma 16 bij 'Jongeren/relaties'.

Tip 3 – Bestel de docentenhandleiding met de kopieerbare werkbladen.

Voor de basisberoepsgerichte leerweg is dit een A-4tje, voor de andere leerlingen beslaan de werkbladen twee A-4tjes. Laat leerlingen voor aanvang van het programma de oriëntatievragen maken en de kijkvragen doornemen. De handleiding kost € 14,00. Deze handleiding is telefonisch via 0900-1344 (20ct/min) of via internet: www.schooltv.nl/bestellen te bestellen. Als u de digitale versie (prijs € 9,95) bestelt, ontvangt u via e-mail een pdf-bestand.

Uitstraling en instraling

HANS VAN DER HEIJDE

De politiek wordt steeds persoonlijker van aard. Soms lijkt het meer om de personen dan om de inhoud te gaan.

Presentatie en charisma zijn hierbij belangrijke elementen, maar wat is charisma en valt het te leren?

Rita Verdonks aankondiging kandidaat te staan voor het lijsttrekkerschap van de VVD, vanaf een podiumpje op een bouwbeurs in de RAI, was een even onhandige als aandoenlijke poging Pim Fortuyn te imiteren... in de hoop natuurlijk dat haar persoonlijke uitstraling iets van diens charisma mee zou krijgen.

Kan men charisma leren? Misschien, maar of dat door imitatie kan, blijkt dus op zijn best twijfelachtig. Trouwens, is charisma niet evenzeer een product van de ingestraalde sociale omgeving als van de charismaticus?

Charisma staat in Nederland in de belangstelling en dat heeft veel, zo niet alles met Fortuyn te maken. Op initiatief van het Soeterbeeck Programma van de Nijmeegse Radboud Universiteit werd een lezingenreeks over charisma georganiseerd. De gebundelde lezingen, ingeleid door Marcel Becker, werden begin 2006 door Uitgeverij Damon uitgegeven: *Charisma – de fascinatie van leiders*.

Opvallend veel Max Weber in deze bundel. Dat is geen kritiek, want van Weber valt nog steeds veel te leren, maar het roept wel de vraag op of de Sociologie sindsdien niets fundamenteels meer op dit terrein heeft voortgebracht. Dick Pels en Mirjam de Baar houden het relatief concreet met hun beschouwingen over het charisma van respectievelijk Fortuyn en Jomanda. Henk Tieleman en Sjaak Koenis richten zich op de vraag waarom er sociale behoefte aan charismatisch leiderschap bestaat. Omdat het een oplichtende wonderboei in een onttoverde zee is, vat ik de eerste maar even samen: uit verlangen naar gemeenschapsgevoel, zegt Koenis, want een charismatisch figuur schept sociale eenheid.

De bijdragen aan deze bundel zijn niet allemaal even toegankelijk; enkele veronderstellen nogal wat sociaal-wetenschappelijke bagage. Dat neemt echter niet weg dat er ook voor de geïnteresseerde leek veel is te halen. ■

Marcel Becker (red.), **Charisma – de fascinatie van leiders**, Damon, Budel 2006. 179 pagina's, ISBN 90-5573-693-7, prijs: € 16,90

Enquête op NVLM-internetpagina

In de brief aan alle havo/vwo-scholen waarin we schreven over de ingrijpende veranderingen bij Maatschappijleer en Maatschappijwetenschappen per 2007, verwezen wij naar een korte enquête op de internetpagina van de NVLM:

1. Wilt u de notitie met de voordelen van Maatschappijwetenschappen ontvangen?
2. Heeft u behoefte aan een nascholing over het nieuwe vak Maatschappijleer?
3. Wilt u lid van de NVLM worden?

Tot nu toe hebben 105 maatschappijleerdocenten deze vragen beantwoord. Negentig docenten hebben van ons de notitie ter bevordering van de invoering van Maatschappijwetenschappen op hun school ontvangen. Natuurlijk hopen wij dat een groot deel van deze scholen het vak inderdaad invoert. 73 docenten wilden de nascholing voor het nieuwe vak Maatschappijleer. Het bestuur is nu bezig een dergelijke nascholing te realiseren. Zodra we een datum en een locatie hebben zullen we u verder informeren. Daarnaast werden via deze enquête 43 mensen lid van de NVLM.

Schoolboeken

In de *HP/De Tijd* van 1 september jongstleden stond een bijzonder ongenueanceerd verhaal over schoolboeken (zie ook *Geknipt & Gescho-ren*). Volgens Roelof Bouwman, de auteur van het artikel, geven de

schoolboeken van Aardrijkskunde, Maatschappijleer en Geschiedenis een gekleurd – links – beeld van de wereld, ‘Middelbare scholen horen geen musea te zijn waar het linkse levensgevoel uit de jaren zestig en zeventig wordt tentoongesteld’. Coen Gelinck – secretaris van de NVLM – schreef een korte reactie op dit artikel. Hoewel we op het moment van deze NVLM-bijdrage in *Maatschappij & Politiek* niet weten of de brief is geplaatst, willen we u deze reactie in ieder geval niet onthouden: ‘Roelof Bouwman gaat in zijn artikel over schoolboeken bijzonder selectief te werk. De boeken bij Maatschappijleer, Geschiedenis en Aardrijkskunde zijn noch links noch rechts, maar Bouwman wenst alleen “linkse teksten” te zien. Bouwman zegt de invloed van erfelijke eigenschappen nauwelijks tegen te komen, terwijl het onderscheid tussen *nature* en *nurture* in elk maatschappijleerboek een hoofdrol speelt. Ik zal zijn artikel dan ook zeker gebruiken om leerlingen duidelijk te maken wat selectieve waarneming is. Heeft Bouwman zelf wel eens voor de klas gestaan? Ik nodig hem hierbij uit om het verschil tussen *links* en *rechts* aan 15-jarige vmbo-leerlingen uit te komen leggen. Gegarandeerd dat ook hij dan af en toe zijn toevlucht tot enigszins ongenueanceerde – linkse *en* rechtse – beschrijvingen van een politieke stroming zal zoeken’.

Nieuw materiaal Maatschappijleer

Verder willen wij u attenderen op het boek *Actief denken met Maatschappijleer*, een boek met opdrachten voor activerend maatschappijleeronderwijs (Uitgeverij Essener). Het bevat kopieerbare opdrachten die bij de maatschappijleeronderwerpen aan-

sluiten en bij elke maatschappijleer-methode kunnen worden gebruikt. Het is door docenten in de praktijk samengesteld en uitgetoetst. Het is geen commerciële uitgave: Essener vond het werk van de docentengroep rondom Nijmegen belangrijk genoeg om in een mooie uitgave uit te brengen.

Docentendag Maatschappijleer

Op vrijdag 2 februari 2007 wordt de Docentendag Maatschappijleer in Eindhoven georganiseerd. Handig om alvast in uw agenda te noteren.

Arthur Pormes

NVLM-bestuur

Arthur Pormes, voorzitter

telefoon: 0346-262888

e-mail: a.pormes@brokledede.nl

Coen Gelinck, secretaris

Nieuwe Prinsengracht 78 II

1018 VV Amsterdam

telefoon: 020-6866972

e-mail: coen@wxs.nl

Tom Stroobach, penningmeester

telefoon: 0320-249481

e-mail: tstroobach@hotmail.com

Erik Cardinaals

ecardinaals@home.nl

Ingrid Faas

ingridfaas@gmail.com

Eric Jensen

eric.jensen@planet.nl

Hans van Kruijsdijk

h.vankruijsdijk@fontys.nl

Berend-Jan Mulder

b.j.mulder@efa.nl

Rob van Otterdijk

r.vanotterdijk@chello.nl

Regula Rexwinkel

rexraats@planet.nl

Hans Teunissen

hans_teunissen@hotmail.com

Glenn Truideman

gtruideman@home.nl

Adviserend voor de Tweede Fase

Gerard Ruijs

geruijs@planet.nl

Girorekening NVLM: 1889654

www.nvln.nl

■ Buzz the World

Cordaid, Nederlands grootste organisatie voor ontwikkelingssamenwerking, ontwikkelt digitaal lesmateriaal over internationale samenwerking. Vanaf begin oktober staat op de internetpagina www.buzztheworld.nl een demo van dit *digitale onderwijsdossier* online voor docenten. *Buzz the World* is bedoeld voor onderbouwleerlingen van vmbo tot vwo, maar wellicht kunnen ook bovenbouwleerlingen er iets van hun gading vinden. Met het digitale onderwijsdossier verkennen leerlingen wat hun eigen rol in onze mondiale samenleving kan zijn. Zij loggen in met een persoonlijke code en volgen een individuele leerroute, die op hun eigen niveau en persoonlijke interesse is afgestemd. Via *Buzz the World* maken leerlingen kennis met leeftijdgenoten in Kameroen en Tanzania, leren over hun leefomstandigheden en ontdekken hoe zij iets voor hen kunnen betekenen. De onlinelesapplicatie biedt lesstof voor minimaal 3 tot 4 lessen binnen het leergebied Mens en Maatschappij. Docenten kunnen online instellen welke opdrachten hun leerlingen moeten maken, volgen waar leerlingen zijn en hun resultaten bijhouden. *Buzz the World* eindigt met de mogelijkheid om voor jongeren in Kameroen of Tanzania in actie te komen. Docenten die meer willen weten of zich willen aanmelden kunnen op www.buzztheworld.nl terecht of contact opnemen met Kristel Ashra van Cordaid: Kristel.Ashra@cordaid.nl of telefoon (070) 3136291.

■ Opdrachtvormen

Op de docentpagina van Kennisnet (<http://docent.kennisnet.nl>) vindt u een verwijzing naar Opdrachtvormen. Werkstukken nakijken en naar presentaties luisteren, dat doet u natuurlijk al lang, maar met Opdrachtvormen kan er meer. Er zijn nu al vier opdrachtvormen (*podcast*, *vodcast*, *gaming* en *video*), maar binnenkort kunt u ook aan de slag met opdrachten rond internetpagina's, onderzoek doen, de schoolkrant,

interviews en met opdrachten rond Kennisnet-producten als *Make-a-game*, *Expose Your Talent* en *ThinkQuest*. Kennisnet nodigt ook u uit om een bijdrage te leveren, want als u een leuke nieuwe opdrachtvorm heeft bedacht, komt deze op de Kennisnet-internetpagina.

Voor vragen, opmerkingen en het aanmelden van uw eigen opdrachtvormen kunt u per e-mail contact opnemen met Joost van de Weghe (j.weghevande@kennisnet.org).

■ Krant in de Klas

Op 11 september introduceerde Stichting Krant in de Klas (KiK) een compleet vernieuwd dienstpakket. De organisatie profileert zich voortaan als de bron voor media-educatie en lanceerde op deze dag ondermeer een volledig vernieuwde internetpagina voor docenten uit het voortgezet en primair onderwijs. Voortaan kunnen docenten lesuitgaven en gratis dagbladen via een internetwinkel bestellen. De lesopdrachten uit de uitgaven zijn bovendien ook afzonderlijk te downloaden. Voorts informeert KiK het onderwijs via de internetpagina en nieuwsbrieven KiK over actuele ontwikkelingen in het dagbladwezen.

Nieuw in het dienstenaanbod is het leerlingenabonnement voor het voortgezet onderwijs. Docenten kunnen twee weken de krant bij hun leerlingen thuis laten bezorgen. Voorwaarde is dat de leerlingen niet allemaal dezelfde titel ontvangen. Door de verschillen tussen de kranten te bespreken, krijgen zij beter inzicht in de werking van nieuwsmedia.

Media-educatie houdt in de visie van de stichting in dat jongeren niet zozeer tegen *de media* moeten worden beschermd, maar juist moeten leren hoe zij ermee kunnen omgaan. De organisatie stimuleert het gebruik van de krant in het onderwijs dan ook als bron voor discussie over actualiteiten en de berichtgeving daarover. Dit alles moet ertoe bijdragen dat leerlingen een beter begrip krijgen van hoe nieuwsmedia werken en hoe zij zich daartoe kunnen verhouden. Stichting Krant in de Klas is de educatieve organisatie van de Nederlandse dagbladen, die zich in De Nederlandse Dagbladpers (NDP) hebben verenigd.

Zie ook: www.krantindeklas.nl.

Maatschappij & Politiek

is een uitgave van Het Instituut voor Publiek en Politiek. Hierin zijn tevens opgenomen de mededelingen van de NVLM. De redactieleden zijn in hun journalistieke werkzaamheden onafhankelijk.

Redactie

Wolter Blankert, Radboud Burgsma, Harold Drost, Coen Gelinck, Iris Gerdez, Hans van der Heijde (hoofdred.), Lieke Meijs, Gerard van Rossum, Matthijs van Waveren, Jeff Peck (correspondent New York, VS)

Eindredactie

Maarten Cras

Vormgeving

Addy de Meester

Opmaak

Puntspatie, Amsterdam

Omslagfoto

Peter Hiltz, Hollandse Hoogte

Druk

Drukkerij Haasbeek

Uitgever

Instituut voor Publiek en Politiek,

Prinsengracht 911-915

1017 KD Amsterdam

telefoon 020 521 76 00

e-mail menp@publiek-politiek.nl

Redactiesecretariaat

Instituut voor Publiek en Politiek

Prinsengracht 911-915

1017 KD Amsterdam

telefoon 020 521 76 00

e-mail menp@publiek-politiek.nl

Abonnementenprijs M & P

€40,75 per jaar, Studenten €35,30, scholen

en instellingen €44,90. M & P verschijnt

acht keer per jaar. Losse nummers

€5,40 (exclusief verzendkosten).

Nieuwe abonnementen

Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan na ontvangst van het abonnementsgeld. Afhankelijk van de ingangsdatum wordt een evenredig gedeelte van de prijs van een jaarabonnement in rekening gebracht. Abonnementen kunnen ook worden aangegaan met terugwerkende kracht. Dit is echter afhankelijk van de voorraad oude nummers. Aanmelding van nieuwe abonnees bij de uitgever.

Dit is echter afhankelijk van de voorraad oude nummers. Aanmelding van nieuwe abonnees bij de uitgever.

Beëindiging abonnement

Opzegging schriftelijk tot 1 december van het lopende abonnementsjaar.

Opzegging schriftelijk tot 1 december van het lopende abonnementsjaar.

Auteursrecht

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd zonder voorafgaande toestemming van de redactie met uitzondering van de tekst van het leerlingenmateriaal, indien dit geschiedt zonder winstoogmerk. In alle gevallen dient de bron duidelijk te worden vermeld.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd zonder voorafgaande toestemming van de redactie met uitzondering van de tekst van het leerlingenmateriaal, indien dit geschiedt zonder winstoogmerk. In alle gevallen dient de bron duidelijk te worden vermeld.

Advertenties

Tarieven op aanvraag verkrijgbaar bij de uitgever, telefoon 020 5217600.

Kopij en mededelingen

Bijdragen op diskette of per e-mail naar het redactiesecretariaat.

Bijdragen op diskette of per e-mail naar het redactiesecretariaat.

ISSN 1566-1555

**Het volgende nummer
van Maatschappij & Politiek
verschijnt op 6 november.**

Op 21 november 2006, een dag voor de Tweede Kamerverkiezingen, organiseert het Instituut voor Publiek en Politiek (IPP) traditiegetrouw de:

SCHOLIERENVERKIEZINGEN

Alle middelbare scholen in Nederland kunnen meedoen.

Meedoen

Deelname aan de Scholierenverkiezingen is gratis, mede dankzij het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Wilt u zich voor de Scholierenverkiezingen aanmelden? Ga dan naar

www.scholierenverkiezingen.nl

en vul het aanmeldformulier in.

Heeft u vragen over de Scholierenverkiezingen? Neem dan contact op met het IPP (020) 5217600.

Vorbereiden

Natuurlijk wilt u voor 21 november in uw lessen aandacht besteden aan de Tweede Kamerverkiezingen. Het IPP maakt in samenwerking met *Schooltv* materiaal waarmee u in de les aan de slag kunt. U kunt dit lesmateriaal vanaf eind oktober vinden op de internetpagina's *www.scholierenverkiezingen.nl* en *www.eigenwijzer.nl*.

De verkiezingsdag kunt u door uw leerlingen laten organiseren, maar u kunt ook zelf een stembureau bemensen.

De praktische handleiding die u van het IPP ontvangt vertelt u stapsgewijs wat op de verkiezingsdag gebeurt.

Filmen

Schooltv zal op *www.eigenwijzer.nl* naast lesmateriaal ook filmpjes over de scholierenverkiezingen plaatsen die door leerlingen zelf zijn gemaakt. Het is de bedoeling dat leerlingen niet alleen het stemmen zelf, maar bijvoorbeeld ook verkiezingsdebatten en andere verkiezingsactiviteiten op hun school filmen.

Schooltv zoekt docenten die hier met hun leerlingen aan mee willen doen. Meld u aan via *eigenwijzer@teleacnot.nl* of bel met Marjolein van der Aar van *Schooltv* (035) 6293231.

